

بررسی نگرش کشاورزان نسبت به تولید محصولات ارگانیک (مطالعه موردی: شهرستان بروجن)

جليله سلیمانیان بروجنی^۱، سعید کریمی^۲

چکیده

با توجه به اینکه امروزه شاهد مصرف بی‌رویه سموم و کودهای شیمیایی و ضررهای ناشی از آن می‌باشیم، لذا کشت محصولات ارگانیک جهت کاهش مصرف سموم شیمیایی و افزایش کیفیت محصول و کمک به حفظ سلامتی افراد ضروری است. هدف مطالعه حاضر بررسی نگرش کشاورزان نسبت به تولید محصولات ارگانیک بود. جامعه آماری تحقیق کشاورزان شهرستان بروجن بود که با استفاده از روش نمونه‌گیری تعداد ۱۵۵ نفر از آنها به‌عنوان نمونه انتخاب شدند، که پایایی آن برای بخشهای مختلف پرسشنامه بین ۰/۶۴ تا ۰/۹۴ شد. توسط نرم افزار SPSS داده‌های بدست آمده تحلیل شد. نتایج تحقیق نشان داد که بیشتر کشاورزان مورد مطالعه نگرش مثبتی نسبت به کشاورزی ارگانیک داشتند (۰/۳۲/۶). همچنین نتایج یافته‌ها نشان داد که رابطه معناداری بین میزان آگاهی و نگرش افراد وجود دارد و با بررسی عوامل فردی مشخص شد، تنها عامل عضویت در شرکت تعاونی با نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک رابطه معناداری داشت. در بین کانال‌های ارتباطی ۹ عامل، شرکت در کارگاههای آموزشی، بهره‌مندی از آموزشهای ارائه شده از طریق رسانه‌های جمعی، بهره‌مندی از اینترنت و آموزش مجازی در زمینه کشاورزی ارگانیک، آشنایی با کشاورزان با تجربه و موفق در زمینه کشاورزی ارگانیک و بهره‌مندی از نظرات آنها، آشنایی با روشهای متنوع و جدید در بازاریابی، برگزاری جشنواره‌ها در زمینه کشاورزی ارگانیک، معرفی محصولات تولیدی و فروش محصولات ارگانیک، بهره‌مندی از کتاب و مجلات و نشریات مرتبط با کشاورزی ارگانیک، بهره‌مندی از خدمات آموزشی کارشناسان ترویجی و اطلاعات آنان در زمینه کشاورزی ارگانیک و میزان دسترسی به مراکز خدمات مشاوره‌ای و خدمات آموزشی آنها رابطه معناداری با نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک داشتند.

کلمات کلیدی: محصولات ارگانیک، کشاورزان، نگرش، آگاهی، کانالهای ارتباطی

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد بخش ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا

^۲ استادیار بخش ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه بوعلی سینا

مقدمه

انسان برای ادامه حیات به غذا نیازمند است و بدون غذا نمی‌تواند بیش از چند روز زنده بماند. غذا و تغذیه از نیازهای اولیه بشر است که نقش آن در سلامت، افزایش کارایی و ارتباط آن با توسعه اقتصادی، در تحقیقات گسترده جهانی به ویژه در دهه اخیر با مبانی علمی و شواهد تجربی تأیید شده است، شاکوری (به نقل از رستمی، ۱۳۹۳، ص ۷۲۵). اگر غذای مصرفی انسان سالم و فاقد هر گونه آلودگی باشد باعث رشد و نمو و تولید انرژی می‌شود، اما در صورت آلوده بودن غذا مصرف آن سبب ضعف قوای جسمانی و ایجاد انواع بیماری‌های گوناگون می‌گردد. متأسفانه امروزه شاهد استفاده بی‌رویه از سموم، کودهای شیمیایی و مواد آلاینده می‌باشیم و شمار زیادی از مردم کشورها به مسمومیت‌ها و پیامدهای ناشی از مصرف آفت‌کشها و کودها و سموم شیمیایی مورد استفاده در فعالیت‌های کشاورزی مبتلا می‌شوند. مصرف بیش از حد انواع سموم و کودهای شیمیایی چه از لحاظ تأثیر بر سلامت مصرف‌کنندگان محصولات کشاورزی و غذایی و چه از لحاظ تبعات زیست محیطی از قبیل آلودگی آب‌های زیرزمینی و بر هم زدن تعادل زیست محیطی از جمله چالش‌های مهم جامعه جهانی می‌باشد.

طبق آمار فائو (FAO, ۲۰۰۵) مصرف انواع کودهای شیمیایی در ایران از سال ۱۹۹۶ تا سال ۲۰۰۲ همواره روند افزایشی داشته است و طی سال ۲۰۰۱-۲۰۰۲ مصرف این کودها به حدود ۳۲۷۶۰۰۰ تن رسیده است. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع و درک عمیق سلامتی مصرف‌کنندگان، رویکرد تولید و عرضه محصولات کشاورزی سالم و گواهی شده همگام با پیشرفتهای جهانی مورد توجه دست اندرکاران تولید و عرضه محصولات کشاورزی قرار گرفته است. و لازم است مراحل تولید، نگهداری و توزیع و فروش مواد غذایی طبق موازین بهداشتی انجام گیرد. یکی از راهکارهای پیش رو جهت حفظ منابع موجود، کشاورزی ارگانیک است که در کل جهان نیز از سالهای ۱۹۸۰ توجه گروهی از سیاست‌گزاران، مصرف‌کنندگان، طرفداران محیط زیست، نهادهای دولتی و کشاورزان به کشاورزی ارگانیک معطوف شده است. کشاورزی ارگانیک به معنای علمی و واقعی آن، یک الگوی کشاورزی جدید محسوب می‌شود و کارشناسان کشاورزی نقش مهمی در گسترش نوآوری‌های این الگوی کشت خواهند داشت (ملک سعیدی، رضایی مقدم و آجیلی، ۱۳۸۹).

کشاورزی ارگانیک بخشی از کشاورزی پایدار می‌باشد که ویژگی‌های زیر را داراست:

- حفظ حاصلخیزی خاک در دراز مدت از طریق نگهداری مواد آلی
- اعمال روشهای جامع مدیریت دام با توجه کامل به تأمین نیازهای دام از لحاظ نوع تغذیه، محل اسکان، وضعیت بهداشتی و تولید مثل
- کنترل علفهای هرز، بیماریها و آفات با تأکید بر استفاده از روشهایی چون تناوب زراعی، مبارزه بیولوژیکی، تنوع کودهای آلی
- تهیه مواد غذایی مورد نیاز زراعی از طریق استفاده از منابع غذای غیر محلول که توسط فعالیت میکروارگانیسمی خاک در دسترس گیاه قرار می‌گیرد (عبداللهی، ۱۳۷۸).

از آغاز قرن ۲۱ توسعه کشاورزی ارگانیک در جهان رشد شتابانی یافت، و در بسیاری از کشورهای در حال توسعه نیز رو به افزایش است. اگرچه در کشور ما زمینه‌های فراوانی برای توسعه و ترویج کشت ارگانیک وجود دارد، اما کشاورزی ارگانیک در ایران در مراحل نخستین قرار دارد و تحول چندانی در این زمینه مشاهده نمی‌شود و در تولید و عرضه محصولات طبیعی و ارگانیک در کشور نظام مشخصی برای بهره برداری از این توان به چشم نمی‌خورد (رضوی، پورطاهری و افتخاری، ۱۳۹۳). حال با توجه به اینکه بخش کشاورزی یکی از مهم ترین و تواناترین بخش‌های اقتصادی کشور است که تأمین کننده بیش از چهار پنجم نیازهای غذایی کشور است و از کل سطح زیر کشت محصولات کشاورزی در ایران ۷۵٪ در نواحی روستایی قرار دارند، بی شک توسعه روستاها در این کشور از طریق توسعه کشاورزی به ویژه کشاورزی پایدار می‌تواند در رشد اقتصاد کشور تاثیرگذار باشد (قهدریجانی و همکاران، ۱۳۹۱). کشاورزی ارگانیک نگرشی علمی و نوین به کشاورزی سنتی است که اجداد ما به آن عمل می‌نمودند. ماهیت کشاورزی ارگانیک به گونه‌ای است که باعث می‌شود دانش و گونه‌های بومی که غالباً نادیده گرفته می‌شوند در این سیستم کشاورزی، ارزش زیادی پیدا کند. در بسیاری مناطق این دانش بواسطه معرفی کشاورزی پرنهاده، ترویج سیستم تک

کشتی و انتخاب محصولات اصلاح شده رو به زوال رفته است (عبداللهی، ۱۳۸۷). لذا کشاورزان که نقش اساسی در تولید دارند میتوانند با همکاری هم و با حذف کاربرد مواد شیمیایی مانند سموم، کودها، نگهدارنده‌ها و افزودنی‌ها و جایگزینی انواع کودهای آلی و ورمی کمپوست نقش اساسی در تولید محصولات ارگانیک ایفا نمایند. آگاهی کشاورزان از پیامدهای کاربرد مفرط کودهای شیمیایی در تولید محصول کشاورزی و شناخت هر چه بیشتر کودهای بیولوژیک به عنوان نهاده‌های سالم و تجدیدپذیر در سامانه‌های تولید می‌تواند ضمن افزایش بهره‌وری تولید کشاورزی، دستیابی به اهداف کشاورزی پایدار را نیز میسر سازد. کشاورزان می‌توانند با حمایت از روش‌های بومی و سنتی تولید با تکیه بر حداکثر تولید و انتخاب ارقام مطلوب و مورد نظر و همچنین با جلوگیری و یا کاهش خطرات بهداشتی ناشی از کاربرد مواد شیمیایی نامطلوب در فرآیند تولیدات و فرآوری‌ها در مصرف کنندگان محصولات کشاورزی کمک شایانی به حفظ سلامت جامعه داشته باشند. از این رو کشاورزان اعم از زن و مرد میتوانند با علم به اینکه، کشاورزی و تولید و مصرف محصولات ارگانیک می‌تواند خطرات کمتری برای سلامت انسانها و محیط زیست به همراه داشته و از نظر غذایی بسیار سالم بوده و امنیت غذایی جامعه را تأمین نماید، نقش بسزایی در ترویج تولید محصولات ارگانیک و با کیفیت در جامعه بر عهده داشته باشند.

از آنجایی که در زمینه توسعه کشاورزی ارگانیک چالش‌های گسترده‌ای فرا روی کشاورزان وجود دارد و متأسفانه هنوز در ایران میزان تولید محصولات ارگانیک کمتر از یک دهم درصد مجموع تولیدات کشور است (نورانی، ۱۳۹۴)، موفقیت در برنامه‌های توسعه و پذیرش کشاورزی ارگانیک نیازمند شناخت نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک و بررسی عوامل مؤثر بر آن می‌باشد (قدیمی، فمی و اسدی، ۱۳۹۱)، با توجه به مطالب فوق و با در نظر گرفتن این نکته که کشاورزی ارگانیک در کشور یک پدیده نو محسوب می‌شود، از این رو شهرستان بروجن واقع در استان چهارمحال و بختیاری و با اقلیم کوهستانی و با داشتن قابلیت‌های فراوان جهت کشاورزی و بالاخص تولید محصولات ارگانیک می‌تواند جایگاه خوبی جهت تحقیق باشد. بنابراین در این تحقیق به بررسی نگرش و دیدگاه کشاورزان این منطقه نسبت به کشت و تولید محصولات ارگانیک پرداخته می‌شود و هدف کلی در این تحقیق بررسی نگرش کشاورزان شهرستان بروجن نسبت به کشت محصولات ارگانیک می‌باشد.

میرسلیمی و همکاران (۱۳۹۴) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که توجه به حاصلخیزی خاک و باروری خاک، فرهنگ سازی در زمینه تولید و مصرف محصولات ارگانیک در جامعه، توجه به سلامتی انسان، تقاضا برای محصولات سالم و تأثیرات منفی نهاده‌های شیمیایی بر آب، هوا و خاک از مهمترین و مؤثرترین عوامل در جهت بکارگیری کشاورزی ارگانیک می‌باشد. همچنین کشاورزی ارگانیک به طور خاص برای جوامع روستایی که در حال حاضر در معرض کمبود مواد غذایی هستند مناسب است (آرپناهی و نوری پور، ۱۳۹۳). کشاورزی ارگانیک از کودهای مصنوعی، آفت کشها و تنظیم کننده رشد و افزودنی‌های خوراکی اجتناب می‌ورزد. این سیستم جهت حفظ حاصلخیزی خاک و تقویت عناصر غذایی و کنترل حشرات، علفهای هرز و سایر آفات با استفاده روشهای مختلف متکی است (رستمی، شاهمرادی و بقایی، ۱۳۹۳). اصول کشاورزی ارگانیک که در زیر آورده شده‌اند، برای کلیه حرکات ارگانیک در جهان و در تمام جهات سودمند می‌باشد و توسعه، پیشرفت و هدایت کلیه برنامه‌ها و استانداردها و همچنین هماهنگی را در عرصه جهان باعث شده است.

- اصل سلامت: کشاورزی ارگانیک سلامت خاک ها، گیاهان، حیوانات، انسان‌ها و کره زمین را که هیچ یک از دیگری مجزا و مستقل نیست را باید حفظ و افزایش دهد.

- اصل اکولوژی: کشاورزی ارگانیک باید براساس سیستم‌ها و سیکل‌های اکولوژیکی، کار با آنها، رقابت آنها و کمک به پایداری آنها بنیان گذاشته شود.

- اصل انصاف و عدالت: کشاورزی ارگانیک باید با توجه به فرصت‌ها و قابلیت‌های زندگی و محیط‌های عمومی اطمینان از انصاف را ایجاد نماید.

- اصل مراقبت: کشاورزی ارگانیک باید به صورت پیشگیرانه و مسؤانه به منظور حمایت از سلامت و آسایش نسل های بعد و محیط مدیریت شود (یوسفی، ۱۳۹۳).

کشاورزی ارگانیک دسترسی به غذا را در چند سطح افزایش می دهد، اول افزایش میزان غذای تولیدی که منجر به امنیت غذایی خانوار می شود. دوم تولید و فروش مازاد مواد غذایی در بازارهای محلی منجر به درآمد بیشتر و در نهایت موجب افزایش قدرت کشاورزان می شود. سوم محصولات ارگانیک تازه برای افراد بیشتری از جامعه در دسترس می باشد. بهرامیان و میردامادی (به نقل از آرپناهی و ونوری پور، ۱۳۹۳، ص ۵۷). رنجبر و امید (۱۳۹۳) با انجام پژوهش خود دریافتند عواملی چون سطح آگاهی بهداشتی، میزان دانش در مورد محصولات ارگانیک، انگیزه و سن مصرف کنندگان از جمله عوامل مؤثر بر نگرش مصرف محصولات کشاورزی ارگانیک می باشد. آرپناهی و ونوری پور (۱۳۹۳) در نتایج تحقیق خود نشان دادند که دیدگاه محققان و مروجان نسبت به محصولات ارگانیک در حد متوسط رو به مطلوب بود و دیدگاه کشاورزان نسبت به این مقوله نسبتاً مطلوب ارزیابی شد. نتایج حاصل از سنجش میزان آشنایی با مفهوم کشاورزی ارگانیک نشان داد که میزان آشنایی محققان و مروجان در مورد کشاورزی ارگانیک نسبتاً بالاست، در حالی که آشنایی کشاورزان در این زمینه متوسط می باشد. غذا و تغذیه از جمله نیازهای اساسی جامعه بشری است و تأمین آن در مقوله امنیت غذایی نهفته است. رضوی، پورطاهری و افتخاری (۱۳۹۳) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که دیدگاه کشاورزان در خصوص استفاده از طبیعت و حفظ محیط زیست و پایداری، به کشاورزی ارگانیک نزدیک است و با دیدگاه های کشاورزی سنتی و کشاورزی رایج تا حدود زیادی فاصله دارد و در زمینه توسعه کشاورزی ارگانیک چالش های گسترده ای فراروی کشاورزان وجود دارد، همچنین از مهم ترین عوامل پیش برنده کشت ارگانیک، افزایش قیمت و بالا رفتن سطح درآمد کشاورزان است و از دیدگاه کشاورزان مهمترین عوامل بازدارنده کشت ارگانیک، نبود تشکیلات و نهادهای مربوط به تولیدکنندگان و نبود بازار و شرایط فسادپذیری محصولات عرضه شده به بازار است. زارعی و موحدی (۱۳۹۳) دریافتند عوامل زیادی منجر به عدم گرایش کشاورزان به کشاورزی ارگانیک می شود که عبارتند از: ۱- عوامل اقتصادی (درآمد بالای محصولات غیر ارگانیک، هزینه پایین تر مبارزه شیمیایی در مقایسه با مبارزه بیولوژیک) ۲- عوامل فرهنگی (فرهنگ ضعیف استفاده از محصولات ارگانیک، نبود تبلیغات مناسب و آشنایی کم کشاورزان با محصولات ارگانیک) ۳- عوامل آموزشی (کمبود کلاسهای آموزشی ترویجی) ۴- عوامل حمایتی و مدیریتی (عدم وجود تسهیلات بانکی، اقدام نکردن دولت برای ایجاد زیرساخت لازم جهت توسعه محصولات ارگانیک). امنیت غذایی عبارت است از دسترسی همه مردم در تمام اوقات به غذای کافی به منظور زندگی سالم و فعال (کرباسی، اصغرنژاد، ۱۳۹۲). کوچکی و همکاران (۱۳۹۲) نیز دریافتند که ارزش غذایی مهمترین عامل گرایش مصرف کنندگان برای خرید و مصرف این محصولات می باشد و اهمیت افزایش آگاهی مصرف کنندگان نسبت به ارزش غذایی محصولات ارگانیک در تغییر رفتارهای مصرفی آنان و توسعه و گسترش تولید و مصرف مواد غذایی سالم سهم به سزایی دارد. شوکت فدایی، خالدی و صادقی (۱۳۹۲) در تحقیق خود نشان دادند عواملی مانند: سابقه کشت، میزان سواد، رعایت اصول بهداشتی، نگرش مثبت به محیط زیست رابطه مثبت، و عواملی مانند: میزان سن، میزان مصرف کود و سموم شیمیایی رابطه منفی با تمایل کشاورزان به کشت ارگانیک دارند. امروزه سیستم های تولیدی کشاورزی به منظور پاسخگویی به نیاز روزافزون غذا برای جمعیت رو به رشد کره زمین با کاربرد فناوری های نوین، تولیدات خود را به صورت کمی افزایش داده اند، اما همواره این افزایش مشکلات زیست محیطی در برداشته است. از این رو کشاورزی ارگانیک به عنوان یکی از نظامهای کشاورزی پایدار مطرح میگردد (پاپ زن و همکاران، ۱۳۹۱). قدیمی، فمی و اسدی (۱۳۹۱) در نتایج خود نشان دادند نگرش کشاورزان مورد مطالعه نسبت به کشاورزی ارگانیک در حد مطلوب است و کشاورزان تا حدودی نسبت به زبانها و پیامدهای منفی کشاورزی متداول واقفند و ضرورت کشت به شیوه ارگانیک را دریافته اند که این خود یک مزیت بسیار خوبی محسوب می شود. آنها همچنین دریافتند که بین تحصیلات، آشنایی با کشاورزی ارگانیک و پیامدهای منفی کشاورزی متداول، ارتباط با منابع و کانالهای ارتباطی و نگرش نسبت به کشاورزی ارگانیک رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد، و بین سن مصرف نهادهای شیمیایی و نگرش نسبت به کشاورزی ارگانیک رابطه منفی و معنی داری وجود دارد. کشاورزانی که تحصیلات بالاتری دارند و در کلاسهای ترویجی مربوط به کشاورزی ارگانیک شرکت کردند و شیوه کشت آنها همراه با آیش و تناوب است، از نگرش بالاتری نسبت به کشاورزی ارگانیک برخوردارند. بنابراین، این افراد میتوانند به عنوان کشاورزان پیش رو در توسعه کشاورزی ارگانیک در منطقه مورد مطالعه باشند و از آنها می توان در جهت توسعه کشاورزی ارگانیک و اجرای اهداف کشاورزی پایدار در منطقه مورد مطالعه استفاده

نمود. پورقاسم و علی بیگی (۱۳۹۰) دریافتند میزان تمایل کشاورزان در استفاده از کودهای آلی و جایگزین کردن آن به جای کود شیمیایی در حد متوسط میباشد و عواملی چون سطح زیر کشت محصول، سطح تحصیلات و درآمد و سابقه کار کشاورزان با میزان تمایل کشاورزان به استفاده از کودهای آلی به جای کودهای شیمیایی ارتباط مستقیمی دارند، و اگر کشاورز اطلاع و آموزش کافی در مورد مزایای کود آلی و مضرات کود شیمیایی داشته باشد تمایل بیشتری نسبت به مصرف کود آلی پیدا خواهد کرد. ملک سعیدی، رضایی مقدم و آجیلی (۱۳۸۹) در تحقیقشان دریافتند، کشاورزی ارگانیک یک نظام پایدار اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی است که به عنوان یکی از راهکارهای کاهش پیامدهای منفی کشاورزی صنعتی متداول در بسیاری از کشورها مورد توجه قرار گرفته است و کشاورزی ارگانیک به معنای علمی و واقعی آن، یک الگوی کشاورزی جدید محسوب می شود و کارشناسان کشاورزی نقش مهمی در گسترش نوآوریهای این الگوی کشت خواهند داشت. کشاورزی ارگانیک سیستمی است که چرخه اکولوژیکی و افزایش فعالیت خاک را بهبود و ارتقاء می بخشد و با کمترین استفاده از نهاده های شیمیایی، با هدف سلامت و کیفیت محصولات تولیدی درون مزرعه است. این به این معناست که کشاورزی ارگانیک مزرعه را به عنوان یک سیستم زنده تلقی می کند. یعقوبی و ناصری (۱۳۸۹) در بررسی های خود نشان دادند که مهمترین موانع تولید محصولات ارگانیک و سالم در ایران عبارتند از: دانش و مهارت ناکافی کشاورزان و کارشناسان، نبود بازارهای فروش اختصاصی برای محصولات ارگانیک و عدم استقبال کشاورزان از این شیوه کشاورزی به دلایل اقتصادی. همچنین دریافتند از مهمترین راهکارهای توسعه و حمایت از تولید محصولات ارگانیک و سالم در کشور می توان به اصلاح الگوی مصرف در مصرف کنندگان داخلی، وضع قوانین و صدور گواهی نامه های خاص در زمینه تولید و بسته بندی محصولات ارگانیک، ایجاد بازارهای مجزا برای فروش محصولات ارگانیک، برگزاری همایشها و تجلیل از کشاورزان ارگانیک کار پیشرو و موفق، خرید تضمینی محصولات ارگانیک و بیمه محصولات ارگانیک اشاره نمود. ملک سعیدی، رضایی مقدم و آجیلی (۱۳۸۹) سن و سابقه کار کارشناسان کشاورزی، میزان دسترسی به اطلاعات کشاورزی و محیط زیست، نگرش آنها نسبت به سلامتی و نگرششان نسبت به تغذیه را از جمله عوامل مؤثر بر دانش آنها نسبت به کشاورزی ارگانیک می دانند. همچنین دریافتند گسترش برنامه های آموزشی ضمن خدمت و برگزاری سمینارهای علمی در برنامه کاری کارشناسان برای افزایش دانش و مهارت آنها نسبت به کشاورزی ارگانیک به منظور آموزش به کشاورزان منطقه و ترغیب آنان به کشت و مصرف محصولات ارگانیک بسیار پراهمیت بوده و باعث هدایت فعالیتهای ترویج کشاورزی به سمت توسعه کشاورزی پایدار و به ویژه کشاورزی ارگانیک می شود. (Ayuya et al., ۲۰۱۵) در پروژه خود در کنیا دریافت، شرکت کشاورزان در تولید محصولات ارگانیک باعث کاستن احتمال و شدت فقر آنها می شود. (Dinis et al., ۲۰۱۵) در نتایج تحقیقشان نشان داد که زنان و کشاورزانی که به مدت طولانی درگیر کشاورزی ارگانیک هستند، به احتمال بیشتری جهت اتخاذ شیوه های پایدار می کوشند. آنها همچنین نشان می دهند که عوامل مؤثر بر تمایل این کشاورزان به کشاورزی ارگانیک عبارتند از: اندازه مزرعه، مالکیت زمین، وجود برخی از انواع فعالیت های مکمل و منابع اطلاعات مورد استفاده توسط کشاورزان.

(Pinthukas, ۲۰۱۵) در تحقیق خود دریافت که سطح درآمد و بدهی کشاورزان و محدود بودن دانش آنها می تواند از جمله عوامل محدود کننده کشاورزی ارگانیک باشد و عواملی چون سن، سطح آموزش، کار خانگی، درآمد حاصل از مزرعه، سطح تحصیلات و تجربه کشاورزان می تواند به سازگاری آنها با تولید محصولات ارگانیک کمک کند. (Mzoughi, ۲۰۱۴) در تحقیق خود دریافت که ارتباط مثبتی بین کشاورزی ارگانیک و میزان درآمد، سودآوری، رضایت در کار، شناخت اجتماعی، و سلامت کشاورزان وجود دارد.

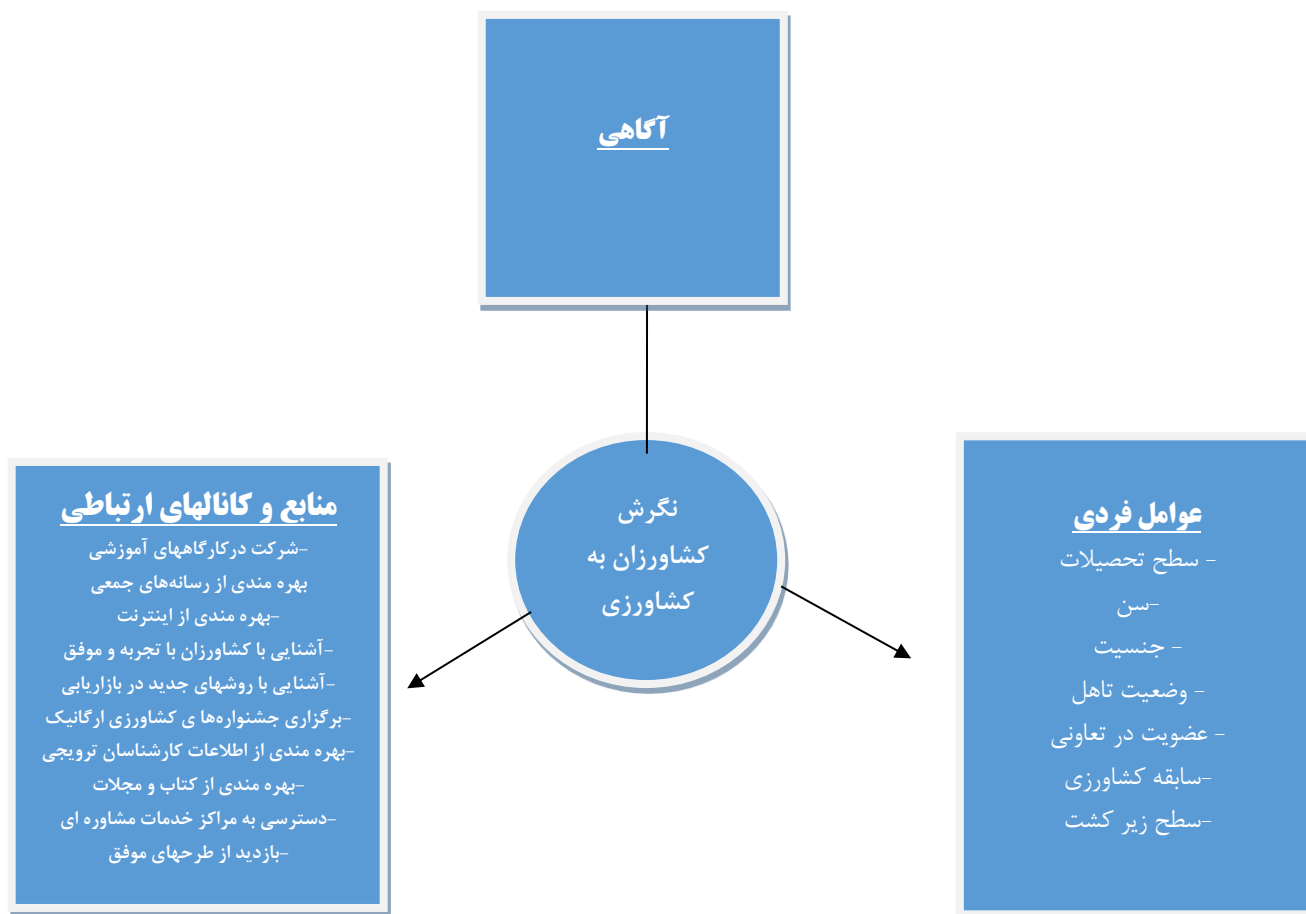
بنابراین با توجه به مطالعات انجام شده و براساس مطالب مذکور در بررسی های فوق، در این تحقیق تأثیر آگاهی و عوامل فردی و آموزشی و کانالهای ارتباطی بر نگرش کشاورزان نسبت به کشت محصولات ارگانیک بررسی می شود.

فرضیه ها

جهت دستیابی به اهداف پژوهش، فرضیه های زیر مطرح گردید.

- ۱- بین میزان آگاهی کشاورزان از مزایای محصولات ارگانیک و نگرش آنها نسبت به کشت محصولات ارگانیک ارتباط معناداری وجود دارد.
- ۲- بین عوامل فردی و نگرش کشاورزان نسبت به کشت محصولات ارگانیک ارتباط معناداری وجود دارد.

۳- بین عوامل آموزشی، منابع و کانالهای ارتباطی و نگرش کشاورزان نسبت به کشت محصولات ارگانیک ارتباط معناداری وجود دارد.

شکل ۱. مدل عوامل مؤثر بر نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک

روش تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی است و از لحاظ نحوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده ها از نوع پیمایشی می باشد. با توجه به این که هدف اصلی این مطالعه بررسی نگرش کشاورزان شهرستان بروجن نسبت به تولید محصولات ارگانیک است، از این رو جامعه آماری این مطالعه کشاورزان این شهرستان می باشد که تعدادشان حدود ۶۰۰۰ نفر است که بر اساس جدول بارتلت و همکاران ۲۰۰ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده جهت جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه ای شامل ۶ بخش بود که بعد از تأیید روایی توسط اساتید ترویج و آموزش کشاورزی، جهت سنجش پایایی توسط ۱۵ نفر از کشاورزان شهرستان تکمیل گردید و از طریق آلفای کرونباخ محاسبه گردید که مقدار آن برای بخشهای مختلف پرسشنامه (آگاهی، نگرش، عوامل آموزشی، اجتماعی و اقتصادی) بین ۰/۶۴ تا ۰/۹۴ تعیین گردید. بعد از توزیع کامل پرسشنامه ها بین جامعه آماری، ۱۵۵ پرسشنامه تکمیل شده جمع آوری شد و داده های بدست آمده با استفاده از نرم افزار SPSS مورد تحلیل و بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها و بحث

ویژگی‌های فردی کشاورزان

نتایج حاصل از آمار توصیفی مربوط به کشاورزان مورد مطالعه نشان می‌دهد که از بین کشاورزان جامعه آماری ۲۳/۹٪ زنان و ۷۶/۱٪ مردان بودند. که از این تعداد ۸۴/۵٪ آنها متاهل و ۱۵/۵٪ مجرد بودند. میانگین سن کشاورزان مورد مطالعه ۴۳ سال می‌باشد. همچنین از لحاظ سطح تحصیلات اکثریت آنها در سطح دیپلم بودند، که بیان کننده این است که جامعه کشاورزان شهرستان از سواد نسبتاً خوبی برخوردار می‌باشند. اکثریت کشاورزان دارای ۲ و ۳ فرزند بودند. همچنین حدود ۴۰/۶٪ از کشاورزان عضو تعاونی هستند که نشان دهنده همکاری و مشارکت نسبتاً خوب بین آنها در تشکیل تعاونیها می‌باشد. به طور متوسط میزان سطح زیر کشت این کشاورزان ۹/۷ هکتار بوده و میانگین سابقه کار کشاورزان حدود ۱۹ سال می‌باشد.

جدول ۱. ویژگیهای فردی کشاورزان

متغیرها	فراوانی	درصد
جنسیت	زن	۲۳/۹
	مرد	۷۶/۱
	جمع	۱۰۰
وضعیت تاهل	مجرد	۱۵/۵
	متاهل	۸۷
	جمع	۱۰۰
میزان تحصیلات	بیسواد	۵/۲
	خواندن و نوشتن	۶/۵
	ابتدایی	۸/۴
	راهنمایی	۲۰
	دیپلم	۳۱
	فوق دیپلم	۹/۷
	لیسانس و بالاتر	۱۹/۴
	جمع	۱۰۰
	۱۵۵	۴۰/۶
عضو شرکت تعاونی	بله	۴۰/۶
	خیر	۵۶/۱
	جمع	۹۶/۷

نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک

جهت سنجش میزان نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک ۱۰ گویه مطرح شد، که بر اساس جدول شماره ۲ مشخص گردید، حدود ۷۰/۱٪ از کشاورزان نسبت به این که کشاورزی ارگانیک منجر به تولید مواد غذایی سالمتر و با کیفیت تر می‌شود، ۶۲/۶٪ از کشاورزان نسبت به این که کشاورزی ارگانیک باعث حفظ سلامتی انسان و کاهش بیماری‌های خطرناک می‌شود، ۵۲/۳٪ به این که کشاورزی ارگانیک باعث حفظ حاصلخیزی خاک خواهد شد، ۵۹/۴٪ با این موضوع که کشاورزی ارگانیک باعث حفاظت از محیط زیست می‌شود، ۵۸/۷٪ نسبت

به این که کشاورزی ارگانیک سبب کاهش آلودگی آب خواهد شد و ۳۶/۸٪ با این مورد که کشاورزی ارگانیک تضمین کننده آینده خواهد بود نظر کاملا موافق داشتند. همچنین ۳۵/۵٪ از کشاورزان مورد مطالعه با این موضوع که با توسعه کشاورزی می توان فرصتهای شغلی جدید ایجاد نمود و ۳۶/۱٪ نسبت به این که کشاورزی ارگانیک منجر به رونق بازار می شود و ۳۱/۶٪ هم به این که کشاورزی ارگانیک نیاز به نیروی کار بیشتر داشته و باعث کاهش مهاجرت می گردد، نظر موافق خود را بیان نمودند.

جدول ۲. نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک

متغیرها	كاملا موافقم	موافقم	نظری ندارم	مخالفم	كاملا مخالفم	میانگین
کشاورزی ارگانیک منجر به تولید مواد غذایی سالم تر و با کیفیت تر می شود.	۷۰/۱	۲۲/۷	۳/۹	۲/۶	۰/۶	۴/۵۹
کشاورزی ارگانیک باعث حفظ سلامتی انسان و کاهش بیماریهای خطرناک می شود.	۶۲/۶	۲۸/۴	۷/۷	۰/۶	۰/۶	۴/۵۱
کشاورزی ارگانیک باعث حفظ حاصلخیزی خاک می شود.	۵۲/۳	۳۳/۵	۱۰/۳	۱/۹	۰/۶	۴/۳۶
کشاورزی ارگانیک باعث حفاظت از محیط زیست می شود	۵۹/۴	۳۲/۹	۴/۵	۱/۹	۰	۴/۵۱
کشاورزی ارگانیک سبب کاهش آلودگی آب می شود.	۵۸/۷	۳۰/۳	۷/۱	۱/۹	۰	۴/۴۸
که با توسعه کشاورزی می توان فرصتهای شغلی جدید ایجاد نمود.	۳۰/۳	۳۵/۵	۲۵/۸	۵/۲	۲/۶	۳/۸۶
کشاورزی ارگانیک منجر به رونق بازار می شود.	۳۱	۳۶/۱	۱۸/۱	۱۱	۲/۶	۳/۸۳
کشاورزی ارگانیک نیاز به نیروی کار بیشتر داشته و باعث کاهش مهاجرت می شود.	۲۳/۹	۳۱/۶	۲۷/۱	۱۰/۳	۶/۵	۳/۵۶
کشاورزی ارگانیک باعث کاهش تولید و کاهش درآمد کشاورزان می شود.	۱۶/۱	۲۵	۱۹/۴	۲۹/۷	۹	۳/۱۰
کشاورزی ارگانیک، کشاورزی را برای آینده تضمین می کند.	۳۶/۸	۳۵/۵	۱۸/۷	۵/۲	۳/۹	۴/۰۲

مقیاس: ۱=کاملا مخالفم، ۲=مخالفم، ۳-نظری ندارم، ۴=موافقم، ۵=کاملا موافقم میانگین کل: ۴/۱؛

سطح بندی نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک

با استفاده از گویه های جدول شماره ۲ به توصیف کیفی میزان نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک و سطح بندی کشاورزان پرداخته شد. در این روش نحوه تبدیل امتیازات کسب شده در چهار سطح به شرح ذیل برآورد شد:

سطح A=نگرش منفی: $A < \text{Mean} - \text{Sd}$

سطح B=نگرش نسبتا منفی: $\text{Mean} - \text{Sd} < B < \text{Mean}$

سطح C=نگرش نسبتا مثبت: $\text{Mean} < C < \text{Mean} + \text{Sd}$

سطح D=نگرش مثبت: $D > \text{Mean} + \text{Sd}$

در روابط بالا میانگین=Mean و انحراف معیار= Sd می باشد.

بر اساس جدول شماره ۳ مشاهده می شود که اکثر کشاورزان نگرش مثبتی نسبت به کشاورزی ارگانیک دارند (۶۲/۴٪). حدود ۵۳٪ کشاورزان دارای نگرش متوسط و فقط ۷/۰٪ کشاورزان دارای نگرش منفی نسبت به کشاورزی ارگانیک می باشند. به طور کلی، میانگین نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک برابر با ۰۹/۴ بود که نشان می دهد اکثریت آنها نگرش مثبتی نسبت به کشاورزی ارگانیک داشتند.

جدول ۳. سطح بندی کشاورزان بر حسب نگرش نسبت به کشاورزی ارگانیک

سطح نگرش	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
A: نگرش منفی	۱۷	۱۱/۸	۱۱/۸
B: نگرش نسبتا منفی	۳۵	۲۴/۳	۳۶/۱
C: نگرش نسبتا مثبت	۴۵	۳۱/۲	۶۷/۴
D: نگرش مثبت	۴۷	۳۲/۶	۱۰۰
جمع	۱۴۴	۱۰۰	-

آگاهی کشاورزان از کشاورزی ارگانیک

طبق یافته های بدست آمده در جدول ۴، ۷۷/۴٪ از کشاورزان به میزان خیلی زیاد تغذیه سالم را ضامن سلامتی انسان می دانستند. ۵۶٪ از آنها به حفاظت از محیط زیست خود به میزان خیلی زیاد معتقد بودند. همچنین ۳۶/۸٪ از کشاورزان به میزان خیلی زیاد، ۲۵/۸٪ زیاد، ۲۹٪ به طور متوسط، ۷/۱٪ کم و ۱/۳٪ به میزان خیلی کم با ضررهای ناشی از مصرف بی رویه کودها و سموم شیمیایی آشنایی داشتند. علاوه بر آن میزان آشنایی کشاورزان با کشاورزی ارگانیک ۱۸/۱٪ به میزان خیلی زیاد، ۲۰٪ زیاد، ۴۵/۲٪ متوسط، ۱۲/۳٪ کم و ۴/۵٪ به مقدار خیلی کم می باشد. همچنین حدود ۹٪ از کشاورزان به مقدار خیلی زیاد، ۹/۷٪ زیاد، ۲۳/۲٪ متوسط، ۲۳/۹٪ کم و ۳۴/۲٪ خیلی کم در کلاسهای آموزشی - ترویجی شرکت نمودند و نشان دهنده این است که با وجود اطلاعات نسبتا خوب کشاورزان از ضررهای ناشی از مصرف سموم و کودهای شیمیایی هنوز درصد بالایی از کشاورزان با مفهوم کشاورزی ارگانیک در حد متوسط آشنایی دارند و در کلاسهای آموزشی ترویجی در زمینه کشاورزی ارگانیک هم شرکت کمی داشتند. بر اساس یافته ها، میانگین کلی آگاهی کشاورزان از کشاورزی ارگانیک ۳/۷۴ بود، که نشان دهنده این است که میزان آگاهی کشاورزان مورد مطالعه نسبت به کشاورزی ارگانیک در حد متوسط رو به بالا می باشد.

جدول ۴. میزان آگاهی از کشاورزی ارگانیک

متغیرها	خیلی زیاد٪	زیاد٪	متوسط٪	کم٪	خیلی کم٪	میانگین
میزان اعتقاد به اینکه تغذیه سالم، ضامن سلامتی است.	۷۷/۴	۱۹/۴	۱/۹	۰/۶	۰/۶	۴/۷۲
میزان اعتقاد بر لزوم حفات از محیط زیست.	۵۴/۲	۵۶	۷/۷	۰/۶	۱/۳	۴/۴۱
میزان آشنایی با ضررهای ناشی از مصرف بی رویه سموم و کودهای شیمیایی.	۳۶/۸	۲۵/۸	۲۹	۷/۱	۱/۳	۳/۸۹
میزان آشنایی با کشاورزی ارگانیک.	۱۸/۱	۲۰	۴۵/۲	۱۲/۳	۴/۵	۳/۳۴
میزان شرکت در کلاسهای آموزشی-ترویجی مرتبط با کشاورزی ارگانیک.	۹	۹/۷	۲۳/۲	۲۳/۹	۳۴/۲	۲/۵۷

مقیاس: ۱=خیلی کم، ۲=کم، ۳=متوسط، ۴=زیاد، ۵=خیلی زیاد

میانگین کل: ۳/۷۷؛

منابع و کانال های ارتباطی در زمینه کشاورزی ارگانیک

یافته‌ها نشان داد که کشاورزان در درجه اول بیشترین اطلاعات خود در زمینه کشاورزی ارگانیک از طریق رسانه‌های جمعی دریافت می‌کنند و با این رسانه‌ها بیشترین ارتباط را دارند. در اولویت دوم شرکت در کارگاه‌های آشنایی با کشاورزی ارگانیک و در اولویت سوم خدمات آموزشی کارشناسان ترویجی قرار دارند.

جدول ۵. ارتباط با منابع و کانال های ارتباطی در زمینه کشاورزی ارگانیک

متغیرها	رتبه	میانگین	انحراف معیار	CV
بهره‌مندی از آموزشهای ارائه شده از طریق رسانه های جمعی	۱	۳/۸۱	۱/۰۴	۰/۲۷۲
شرکت در کارگاههای آشنایی با کشاورزی ارگانیک	۲	۳/۷۸	۱/۱۶	۰/۳۰۶
بهره‌مندی از خدمات آموزشی کارشناسان ترویجی	۳	۳/۷۸	۱/۲۰	۰/۳۱۷
آشنایی با کشاورزان با کشاورزان با تجربه در زمینه کشاورزی ارگانیک	۴	۳/۷۵	۱/۲۲	۰/۳۲۵
بازدید از طرحهای موفق مرتبط با کشاورزی ارگانیک	۵	۳/۶۷	۱/۲۰	۰/۳۲۶
میزان دسترسی به مراکز خدمات مشاوره ای خدمات آموزشی آنه	۶	۳/۶۱	۱/۱۹	۰/۳۲۹
برگزاری جشنواره ها در زمینه کشاورزی ارگانیک	۷	۳/۶۷	۱/۲۲	۰/۳۳۲
بهره‌مندی از کتاب و مجلات و نشریات مرتبط با کشاورزی ارگانیک	۸	۳/۳۶	۱/۲۰	۰/۳۵۷
آشنایی و بکارگیری روشهای جدید در بازاریابی و فروش محصولات ارگانیک	۹	۳/۶۳	۱/۳۴	۰/۳۶۹
بهره‌مندی از اینترنت و آموزش مجازی در زمینه کشاورزی ارگانیک	۱۰	۳/۲۴	۱/۲۹	۰/۳۹۸

عوامل مؤثر بر نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک

برای سنجش عوامل مؤثر بر نگرش کشاورزان علاوه بر عوامل فردی و سطح آگاهی، ۱۰ گویه هم به عنوان شاخص‌های ارتباطی با منابع و کانال های ارتباطی مطرح گردید، که بر اساس نتایج یافته‌های جدول ۶، مشخص شد رابطه معناداری در سطح ۹۹٪ بین میزان آگاهی و نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک وجود دارد که این فرضیه اول را تأیید میکند. همچنین در تأیید فرضیه دوم با بررسی عوامل فردی (سن، جنسیت، وضعیت تأهل، عضویت در شرکت تعاونی، میزان تحصیلات، سطح زیر کشت و سابقه کار کشاورزی) مشخص شد، تنها عامل عضویت در شرکت تعاونی با نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک رابطه معناداری در سطح ۹۵٪ داشت. در تأیید فرضیه سوم هم مشخص شد بین عوامل آموزشی، منابع و کانال‌های ارتباطی، ۵ عامل، شرکت در کارگاههای آموزشی، بهره‌مندی از آموزشهای ارائه شده از طریق رسانه‌های جمعی، بهره‌مندی از اینترنت و آموزش مجازی در زمینه کشاورزی ارگانیک، آشنایی با کشاورزان با تجربه و موفق در زمینه کشاورزی ارگانیک و بهره‌مندی از نظرات و خدمات آموزشی آنها، برگزاری جشنواره‌ها در زمینه کشاورزی ارگانیک و معرفی محصولات تولیدی و فروش محصولات ارگانیک رابطه معناداری در سطح ۹۵٪ با نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک داشتند و ۴ عامل بهره‌مندی از کتاب و مجلات و نشریات مرتبط با کشاورزی ارگانیک، بهره‌مندی از خدمات آموزشی کارشناسان ترویجی و اطلاعات تخصصی آنان در زمینه کشاورزی ارگانیک، میزان دسترسی به مراکز خدمات مشاوره ای و خدمات آموزشی آنها و آشنایی با روشهای متنوع و جدید در بازاریابی در سطح ۹۹٪ با نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک داشتند.

جدول ۶. تحلیل همبستگی بین متغیرهای مستقل و وابسته (نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک)

متغیر مستقل	ضریب همبستگی	sig
سن	-۰/۰۵۷	۰/۴۹۵
جنسیت	-۰/۱۲۲	۰/۱۴۵
وضعیت تأهل	۰/۰۷۲	۰/۳۹۴
عضویت در شرکت تعاونی	-۰/۱۶۶*	۰/۰۵۰
میزان تحصیلات	۰/۰۵۵	۰/۵۱۰
سطح زیر کشت	۰/۱۴۰	۰/۱۳۰
سابقه کار کشاورزی	-۰/۰۰۳	۰/۹۷۶
آگاهی کشاورزان از کشاورزی ارگانیک	-۰/۲۷۹**	۰/۰۰۱
بهره‌مندی از آموزشهای ارائه شده از طریق رسانه‌های جمعی	۰/۱۷۰*	۰/۰۴۱
شرکت در کارگاههای آشنایی با کشاورزی ارگانیک	۰/۱۹۰*	۰/۲۳۱
بهره‌مندی از خدمات آموزشی کارشناسان	۰/۳۰۵**	۰/۰۰۰
آشنایی با کشاورزان با کشاورزان با تجربه در زمینه کشاورزی ارگانیک	۰/۲۰۹*	۰/۰۱۲
بازدید از طرحهای موفق مرتبط با کشاورزی ارگانیک	۰/۱۵۵	۰/۰۶۴
میزان دسترسی به مراکز خدمات مشاوره ای خدمات آموزشی آنها	۰/۳۰۶**	۰/۰۰۰
برگزاری جشنواره ها در زمینه کشاورزی ارگانیک	۰/۲۱۱*	۰/۰۱۱
بهره‌مندی از کتاب و مجلات و نشریات مرتبط با کشاورزی ارگانیک	۰/۲۷۷**	۰/۰۴۱
آشنایی و بکارگیری روشهای جدید در بازاریابی و فروش محصولات ارگانیک	۰/۲۷۲**	۰/۰۰۱
بهره‌مندی از اینترنت و آموزش مجازی در زمینه کشاورزی ارگانیک	۰/۱۹۴*	۰/۰۲۰
**معنی داری در سطح ۰/۰۱		
* معنی داری در سطح ۰/۰۵		

نتیجه گیری و پیشنهادها

هدف کلی تحقیق بررسی نگرش کشاورزان شهرستان بروجن نسبت به تولید محصولات ارگانیک می باشد که نتایج تحقیق نشان داد که بیشتر کشاورزان مورد مطالعه نگرش مثبتی نسبت به کشاورزی ارگانیک داشتند (۳۲/۶٪). با توجه به سطح آگاهی متوسط کشاورزان مورد مطالعه و وجود رابطه مثبت و معنادار بین سطح آگاهی افراد با نگرش آنها نسبت به کشاورزی ارگانیک، بنابراین کشاورزان آگاه نگرش نسبتاً بالایی نسبت به مسایل مرتبط با کشاورزی ارگانیک خواهند داشت. همچنین نتایج یافته ها نشان می دهد که، اکثریت آنها موافقت خود را در مورد این که کشاورزی ارگانیک باعث تولید غذای سالم، کاهش بیماریهای خطرناک، حفظ حاصلخیزی خاک، کاهش آلودگی آب، بروز

فرصتهای شغلی جدید، رونق به بازار فروش، کاهش مهاجرت و در کل تضمینی برای آینده می‌شود اعلام نمودند. در بررسی عوامل فردی (سن، جنسیت، وضعیت تأهل، عضویت در شرکت تعاونی، میزان تحصیلات، سطح زیر کشت و سابقه کار کشاورزی) مشخص شد، تنها عامل عضویت در شرکت تعاونی با نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک رابطه معناداری در سطح ۹۵٪ دارد. اما از بین عوامل آموزشی ۹ عامل، شرکت در کارگاههای آموزشی، بهره‌مندی از آموزشهای ارائه شده از طریق رسانه‌های جمعی، بهره‌مندی از اینترنت و آموزش مجازی در زمینه کشاورزی ارگانیک، آشنایی با کشاورزان با تجربه و موفق و بهره‌مندی در زمینه کشاورزی ارگانیک و بهره‌مندی از نظرات و خدمات آموزشی آنها، آشنایی با روشهای متنوع و جدید در بازاریابی، برگزاری جشنواره‌ها در زمینه کشاورزی ارگانیک، معرفی محصولات تولیدی و فروش محصولات ارگانیک، بهره‌مندی از کتاب و مجلات و نشریات مرتبط با کشاورزی ارگانیک، بهره‌مندی از خدمات آموزشی کارشناسان ترویجی و اطلاعات تخصصی آنان در زمینه کشاورزی ارگانیک و میزان دسترسی به مراکز خدمات مشاوره‌ای و خدمات آموزشی آنها رابطه معناداری با نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک داشتند که نشان می‌دهد بیشتر عوامل آموزشی در تغییر نگرش کشاورزان منطقه مؤثر خواهند بود و این نتایج قدیمی، فمی و اسدی (۱۳۹۱) را مبنی بر اینکه کشاورزانی که در کلاس‌های ترویجی مربوط به کشاورزی ارگانیک شرکت کردند و از روشها و فن‌آوریهای نوین کشاورزی ارگانیک استفاده می‌کنند، از نگرش بالاتری نسبت به کشاورزی ارگانیک برخوردارند، را تأیید می‌کند.

امید است با توجه اساسی به کشاورزان تولید کننده محصولات ارگانیک و ترویج فرهنگ مصرف محصول سالم و ارگانیک امنیت غذایی نسل کنونی و نسل آینده تأمین و تا حدودی از بروز بسیاری از بیماری‌های مربوط به مصرف محصولات غیر ارگانیک کاسته شود.

منابع

- آریناهی، ساناز و نوری پور، مهدی (۱۳۹۳). بررسی دیدگاه نظام اطلاعات کشاورزی نسبت به محصولات ارگانیک. *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۳(۱)، ص ۷۳-۵۵.
- پاپ زن، عبدالحمید و شیرین، نعمت اله (۱۳۹۱). بررسی موانع و مشکلات توسعه کشاورزی ارگانیک. *فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی*، ۱(۱)، ص ۱۲۶-۱۱۳.
- پورقاسم، فاطمه و علی بیگی، امیرحسین (۱۳۹۲). تحلیل تمایل کشاورزان شهرستان کرمانشاه به جایگزینی کودهای آلی به جای کودهای شیمیایی. *مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، ۶(۳)، ص ۴۷-۳۳.
- رستمی، فرحناز؛ شاهمرادی، مهنا و بقایی، سارا (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر امنیت غذایی خانوارهای روستایی. *تحقیقات و توسعه کشاورزی ایران*، ۴(۴)، ص ۷۳۷-۷۲۵.
- رضوی، سید حسن؛ پورطاهری، مهدی و افتخاری، رکن الدین (۱۳۹۴). ارزیابی جایگاه توسعه کشاورزی در مناطق روستایی ایران. *پژوهش‌های روستایی*، ۶(۱)، ص ۴۵-۲۷.
- رنجبر شمس، حمیده و امیددی نجف آبادی، مریم (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر نگرش مصرف محصولات کشاورزی ارگانیک در تهران. *پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، ۷(۲)، ص ۶۲-۵۱.
- شوکت فدایی، محسن؛ خالدی، محمد و صادقی، الهام (۱۳۹۳). بررسی عوامل مؤثر بر تمایل کشاورزان به کشت محصول ارگانیک در میان گوجه کاران استان البرز. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، ۴(۳)، ص ۵۲۸-۵۲۱.
- عبداللهی، سپیده (۱۳۸۷). *بررسی چشم‌انداز توسعه کشاورزی ارگانیک در ایران*. تهران: مؤسس پژوهش‌های برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی - مدیریت امور پردازش یافته‌های تحقیقاتی.
- قدیمی، سیدعلیرضا؛ فمی، شعبانعلی و اسدی، علی (۱۳۹۱). بررسی عوامل مؤثر بر نگرش کشاورزان نسبت به کشاورزی ارگانیک. *مجله پژوهش‌های ترویج و آموزش کشاورزی*، ۵(۴)، ص ۸۰-۶۹.

- قهدریجانی، محمد؛ یوسفی، روح اله؛ نظام الاسلامی، مسعود و امیری خوریه، محمد مهدی (۱۳۹۱). بررسی راهکارهای توسعه کشاورزی حفاظتی جهت نیل به توسعه پایدار در ایران. هفتمین کنگره ملی مهندسی ماشین‌های کشاورزی و مکانیزاسیون، شیراز، دانشگاه شیراز (۱۳۹۱).
- کرباسی، علیرضا و اصغر نژاد الهام (۱۳). امنیت غذایی و تعیین الگوی کشت تولید چند دوره ای محصولات سالم، سومین همایش ملی امنیت غذایی، سوادکوه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سوادکوه (۱۳۸۶).
- کوچکی، علیرضا؛ منصور، هومن، قربانی؛ محمد و رجب زاده، محسن (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به مصرف محصولات ارگانیک در شهرستان مشهد. *نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی*، ۲۷ (۳)، ص ۱۹۴-۱۸۸.
- ملک سعیدی، حمیده؛ رضایی مقدم، کوروش و آجیلی، عبدالعظیم (۱۳۸۹). مطالعه دانش کارشناسان جهاد کشاورزی استان فارس در زمینه کشاورزی ارگانیک، *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۶ (۲)، ص ۶۱-۴۹.
- میرسلیمی، سید حمزه؛ فرهادیان، همایون؛ خیری، شقایق و خسروانی، فرهاد (۱۳۹۴). بررسی نگرش مصرف کنندگان نسبت به کشاورزی ارگانیک. *فصلنامه علوم و صنایع غذایی*، ۱۳ (۵۲)، ص ۱۶۰-۱۴۷.
- Ayuya, O.I; Gido, E.O; Bett, H.K; Lagath, J.K; Kahi, A.K & Bauer, B. (۲۰۱۴). Effect of Certified Organic Production Systems on Poverty among Smallholder Farmers: Empirical Evidence from Kenya. *World Development*, ۶۷, ۲۷-۳۷.
- Dinis, I; Ortolani, L; Bocci, R & Brites, C. (۲۰۱۵). Organic agriculture values and practices in Portugal and Italy. *Agricultural Systems*, ۱۳۶, ۳۹-۴۵.
- Mzoughi, N. (۲۰۱۴). Do organic farmers feel happier than conventional ones? An exploratory analysis. *Ecological Economics*, ۱۰۳, ۳۸-۴۳.
- Pinthukas, N. (۲۰۱۵). Farmers' Perception and Adaptation in Organic Vegetable Production for Sustainable Livelihood in Chiang Mai Province. *Agriculture and Agricultural Science Procedia*, ۵, ۴۶-۵۱.